

Aita Kardaberaz, euskaltzale

Eder zaigu —nork ukatu?— gizakume ospetsuen jaio ta il urte-urreenak gogoratu ta txalotzea. Dezagun ola oraingoan ere. Kardaberaz'en eriotzetiko bigarren eun urteburua degu; 1770'gko urrillaren 18'an, an Bolonia (Italia) ondoko Castel San Giovanni erritxoan il zitzaigun, Euskalerritik urruti. Bere gorpua, erri artako eliz nagusian apaizentzat zekaten obian ipiñi zuten; geroago, 1794'an, eliz bertako Frantzisko Jabier donearen kapillara aldatu zuten; eta azkenez, 1908'gko maiatzaren 2'an, Loiola'ra.

Mixiolari sutsu ta euskal idazle jatorra genduan Aita Kardaberaz, eta lendik ere, ezta arritzekoa, onako jaiak izanak ditu. Oindiño oraintsu, Bilbao'n, esaterako, izlari bikain ark San Anton elizan. 1733'garren urtean, Espaiña'n Jesus'en Biotzari buruz lehenlehen egiñiko itzaldia —euskeraz zigurren— ementxe izan zala, talan haren erakutsi nairik, 1957'an, San Anton'go elizpeko ormaizteguiaren elizkerari zuzen, idazpuru onekin: «J. H. S. En esta iglesia, el día 18 de Noviembre de 1733 predicó el P. Agustín de Cardaveri, de San Sebastián, el primer sermón en Euskera que se ha conocido en España. A. M. D. G.»

Bilbao'n etzan luzaro bizi izan zuen. Haren lehen liburua, gramatika irakasten zegolarik, 1767'an argitatu zuen. Haren bigarren liburua egin zan. Izlari bezela saio bikainak ematen zituen, eta bere iganderoko itzaldiak, baita haren lehen liburua argitatu ondoren ere. Irurogei bat ematen ematen zizkion Bilbaon, Aspuru neguna, au da, Kristo'ren biotz gurgarriatzailea. Koripusti bortzigarren egunean zan, Bilbo'ko jairik aundienen barruan.

Urte aietako Euskalerrri osoak ikusi zuen, beti kementsu, Kristo'ren fede-azia ereiten. Etzun geldi egoterik, eta ainbat on ekarri zion euskal gogoari. 1767'an, Karlos III'garrenak, Jesus'en Lagundia Espaiña'tik botatzea erabaki zuen; eta arrezkero, iru urtez, or ibilli zitzaigun alde rrai. Azkenik, erbesteratua, Bolonia ondoan il zan, bere Euskalerrri maitera begira. Zeinbat olako ez ote da izan euskal apaiz eta prailleen artean? Erriarenganako maitasunez urte ta arnasik onenak eman ondoren, zeinbat alditan ibilli bear izan dute, odol-jario!

Erriaren kultura

Aita Kardaberaz'ek badu beste alderdi eder bat ere. Etzun erlijio alorrean bakarrik lan egin, garai artako beste apaiz eta praille askoren antzera. XVIII'garren mendeko euskal idazle jatorren artean —Larra-mendi, Mendiburu, Ubillos ta abar— ezta bere irudia txiki gelditzen. Liburu asko idatzi zitun, gipuzkeraz geienak eta banaka batzuk bizkaieraz; batzuk jatorrak eta beste batzuk itzuliak; batzuk erlijiozkoak eta euskerari ta Euskalerruari buruzkoak, beste batzuk. Amazortzi bat ditugu guztiz, batzuk sarritan argitaratuak, Auek bera bizi zala, ta a'iek Aita Arana'ren arduraz argitara emanak.

Naitaez aitortu bear degu: ugarria ta eder izan zan Aita Kardaberaz'en lana. Sorburu ona duen iturriak berez ematen ura. Orixe gerta zitzaion ernanitar argiari ere. Barne-muina zeukan jakituriz ta Jainko-sugarrez ornitua, ta euskal arimetan piztazi nai zuen ardura ta kezka ori. Norbere ardura ta barne-grina besteai atxiki ta lot-eraztea ez al degu egiaz mixiolari danaren jomuga? Kezka sortu Ingiurumari, Jainkoa ta erria miatatzen erakutsi gizasemeari. Urduri ta Kezka! finistok dio: «Ez naiz pakea ekartzera etorri, sua ta gerra baizik». Au ere zuen Kardaberaz'ek: berak biotzean zuena besteai ere barne-barne-arkatu.

Eta guzti au aurrera aterateko, bere amaren aitasun-aitasi zuen izakuntza erabilli zuen aspertu gabe. Erderak ba-zeukan erabili ere gure artean indar pixkat, uri nagusietan baitik bat. Bailia gure erdun sail galanta zan oraindik guraso ta aitonengandik zetorkien ardura basterik ez zekiana. Auek ere janaria bear zuten, goi-bizigarri-ardura bear zuten; orren bearrez bait zeuden euskaldunak. Ontarako asmo-aitun, eta atz sotillez osatu, ainbat liburu txukun, **Esku-liburua** riehaz berritu ta, maiz argitara emanak. Aita Dutari, 1710'an Iruña'n jaioa, mixiolari bipilla zan, eta onek erderaz egiñiko **Vida Christiana**, Kardaberaz'ek euskeraz ipiñi zuen, eta argitaratu (1744); liburu oso egoki zena, dudarik gabe, euskaldunak bear zuen azkurritako. Etzan egiñia ere, 238 orrialde bait zitun, ambairenean.

Amazortzigarren mendean euskal idazle gutxi ezaquirzen ditugu: Larra-mendi, Kardaberaz, Mendiburu, Ubillos ta basteren batzuk. Auek alere mende ori ederki bete zuten. Jakituriz tontor, eta santutasunez ere, Kardaberaz ta Mendiburu beintzat, Jainko-zale bero-beroa, Euskalerr osoa, itxas-orratza iparralderantz lez, Jaungoikoarantz begira ikusi nai zutenak ditugu. Aita Kardaberaz'i, erriz erri Kristo'ren erreina azal-

tzen asi zanetik, «jendetza talde andiak jarraitzen zioten, eta elizetan kabitua eziñik, zelai edo plaza zabaletan bere itzaldiak egin bear izaten zituan. Bera ikustea naikoa zan, pekatuen damu ta penitentzira jendeak mugitzeko; bada padezitzen zituan eritasunak eta zeramakien penitentziko bizitza zala bide, azal eta ezur-uts biurtua zegoen», diosku A. Kardaberaz'en **Berri Laburrak** deritzan idaztiak.

Kultura eman nai zion erriari, Jainkozko kultura batez ere, Kristo'ren mezu ta mandatura baztarrak zear zabaldu bear duen egiazko mixiolariak, berak barruan duena erriari ere itsatsi nairik, beti billatu bear duen kultura. Barneko gatz eta giar ori, ots, kultura ori, gainera, euskeraz emango zion ark euskeraz mintzitzen zan euskal erriari. Ta gaztetan Ernani'n ikasiari orrazketa batzuk egiñik, naikoa euskera ona degu berak erabilli zuena, bai liburuetan eta bai Jainkoaren Itza aldarrikatzerakoan.

Aita Kardaberaz, euskera erakustle

Euskera gaiari ere etzun saieru erretoriko bat idatzirako liburua —**Euskeraren Berri Onak**—, berak egiñia degunez gero, naiz ta zer bait luzatu, aipatzea on gertatzen da. Aita Kardaberaz'ek idatzi zuen, berak azaltzen digu, erretoriko-berri berrak, berak asmorekin buru au idaztean ere, etzan ez bear auzo-berri gure bekakaguzen, liburu au idaztean ere, etzan ez bear auzo-berri gure bekakaguzen, liburu au idaztean ere, etzan ez bear auzo-berri gure bekakaguzen.

Gaztetan Kardaberaz, Bilbao'n argitaratu zuen **Euskeraren Berri Onak** irakastle izana degu; beraz, ezta auzo-berri gure bekakaguzen, liburu au idaztean ere, etzan ez bear auzo-berri gure bekakaguzen, liburu au idaztean ere, etzan ez bear auzo-berri gure bekakaguzen. Aita Kardaberaz'ek idatzi zuen, berak azaltzen digu, erretoriko-berri berrak, berak asmorekin buru au idaztean ere, etzan ez bear auzo-berri gure bekakaguzen, liburu au idaztean ere, etzan ez bear auzo-berri gure bekakaguzen.

Asmo au zuen ardatz. Kintiliano'k, ogei urtez gramatika, erretorika ta olakoak erriari erakutsi ondoren, azkenik bere adiskide Marzelo'ren semea zegokionez azitzeko amabi liburu idatzi ba'zitian, zergatik etzuen berak ere olako zer bait egingo? Ark mundurako ondo azitzeagatik, ainbat arau, lege ta ikasgai banaka azaldu zitun; eta «guk gure Jaungoikoguzien Aita maiteagatik eta animen salbazioagatik, zer ez degu egin

bear? Al Batetik bestera asko dijoa! Gure intenzioaren aldean arenak zer ikusi etzuen. Ark lurrerako, guk zerurako: ark giza arterako, guk Aingeru arteko umeak ondo azitzea nai degu; eta guzia, ez guretzat, baizik Jainkoaren gloriarako izan dedin» (Itzaurrean).

Latiña ta griegoa dira, berak diñoanez, munduko izkuntzarik zaba- lenak; bi oietan idatzi dute zein erri-jakintsuak zein eliz-jakintsuak. Asko ta ederki idatzi ere. Etxepare'k zuen kezka du ermitarrak ere, barne-muiñean ozka. Bertatik darrai: «Gure euskerak bazter oietan orre- lako gizaseme andien patu onik izan eztu. Baña latin ta griegoak asko- jakiñen ditxa ta gloria ori izan badute, bere modura marabilla txikiago ezta, baizik miragarritzko prodijio andiago, euskera, soil-soil, bakarrik edo nik eztakit nola, bazirik ainbeste sekuletan egon dan ta dagoen; ain berez ta beregan, ain argi ta garbi, bere erio ta arerio guzien damu gorri gaixtoan badere».

Ondoren, gure izkuntza ere, barru ta kanpo etsai bildurgarriz ingu- ratua egonagatik, bearrezko degula dio, Zertarako? Ona bere itzak, san- tu batek esanak: «Gure pobretxo on askoren animak salbatzeko, euske- rak burua jasotzea Jainkoak nai du». Euskerak, ba, Jainkoaren itzala du gain, ta Ark nai du bizi dedin. Baiña gure laguntza pitiña ere nai du. Ta Ark nai arren, guk laguntzen ezpadiogu, gure zabarkereiz ilko zaigu. Aita Kardaberaz'ek: «Gure baserrietan jende prestuak dituzten artean, euskerak iraungo du. Esan oi dena: oiei lepoa ebañ eba, bizia kendu gabe, euskera ezin utzi edo kendu diteke». Zer esango du luke gaur? Berak ain maite zitun baserriak baserriar gabe, ta berak ongi ta errix- kak erdeldunez beterik ikusita, nola mintzatuko ote litzateke?

Ezaguna da Jainkoak naia. Aren fedea ta legeko zerbait zabaltze- ko, eliz-gizonak, beren elizkizunetan, euskeraz baizik ezin egin bear. Garai artako apaiz eta prailleak ba-zituzten nunbait lepoa ebañ eba, txu- txu ta akiakuluak euskera ordeaz erdera, edo-ta zentzu gabe izan gabe- ko izkerak erabiltzeko. Gaur-egunean ere gisa ortako zerbait ebañ eba izan da; «ez degu libururik», «ez dakigu nola jokatu», ta antzeko zerbait maikoetan matasatuak gera. Baiña orain, dio Kardaberaz'ek, ezta jakirik; orain, zorionez, ba-ditugu liburuak. Eta emen, izarretaraiño jarraitzen du A. Lar- ramendi'ren lana. «Aita Manuel Larramendik —dio—, neke gogor ta estudio esan al baño andiagorekin, ezin izango ta ezin egingo zana bere artean egiñik, eziñak ta nekeak lazki garaitu zituen, ta ori ta bere iztegia, maisuak bezala, eman dizkigu» (Auspoo, 37 alea, 64'garren orrialdean).

Noiznai izan dira, ta izango ere, nagikeriaren sarepe errez eroriak. Egia esan, askotxo dira ortik, edozein gramatikari azal xamarretik ukutu leun bat egiñaz, euskera errotik ikasita daukatele uste dutenak. Edu ortakoen kontra au idazten du A. Kardaberaz'ek: «A baño —dio nor- baitek—, euskerak naiagatik latiñ edo gaztelaniaren itzegiteko elegan- tzia edo edertasun ta erretorika edo elokuenziarik berez ez du! Ola, adiskide, oriek ere baditugu? Ai gizagaxoa! Zer diozu? Gaitzak eragin al dizu? Ala fede, zer gaitz andiagorik, jakiñ-ez itsua baño? Igonranzia edo jakiñ-ez triste onetan euskaldun asko arkitzen dira, ta orrek gañez eragin ta itsu-itsuan zer dioten ere ez dakite» (Auspoo, 37 alea, 98 orri- aldean).

Iñorena obe! Iritzi ontakoak ez dira gutxi: eder, errez, ugariagoa. Euskerak, ala ta guzti ere, —itz, esaldi ta galdera— norbere arnas bero- tan erabilli ezkeru, badu bere edertasuna, enparau izkuntzak ainiñakoa izan ere. Irakur euskal idazle zarretan: Axular, Kardaberaz, Mendiburu, Uhillos, Etxahun, Elizanburu, Grazian Adema, J. A. Mogel, Añibarro, As- tarloa, Prai Bartolome, M. Zabala, Lardizabal, Uriarte, Arnue, ta abar; irakur gaurkoetan: Txomin Agirre, Aduro, Kivibiño, Lizardi, Lauaxeta, Orixe, Eguskitza, Olabidea, Larreako Manteola, Isargutxi, Otxolua, ta abar. Beren izkuntzak ditun zikloak, guzien berri zokiten auek; etzuten beraz, egundo ere, latiñ erabiltzeko, ta inbidirik izan.

A. O.

